

STM 1985

RISM i Sverige

Av Anna Lena Holm

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

RISM i Sverige

Av Anna Lena Holm

1. Historisk bakgrund

Mellan åren 1900 och 1904 publicerade Robert Eitner sitt ”Biographisch-Bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten der christlichen Zeitrechnung bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts”.¹ Detta fantastiska arbete lämnade inte bara upplysningar om levnadslopp och verk, utan också om var dessa verk bevarades. Eitners Quellenlexikon är således precis det som dess fullständiga titel anger: ett käll-lexikon som inte bara är ett biografiskt utan även ett bibliografiskt instrument. Det säger sig självt att en enda person svårligen skulle kunna göra ett dylikt arbete heltäckande. Så är t. ex. många länder inte alls representerade. Dessutom har biblioteksbestånden radikalt påverkats av de krig som har utkämpats i Europa sedan sekelskiftet.

I juli 1949 beslöt därför The International Musicological Society (IMS) att en internationell inventering av musikaliskt källmaterial skulle förberedas. Ett liknande beslut fattades helt oberoende härav i oktober 1949 av ”Second International Congress of Music Librarians” i Florens. När den internationella musikbiblioteks-föreningen IAML (International Association of Music Libraries, även kallad Association Internationale des Bibliothèques Musicales – AIBM), som grundats juni 1950, höll sin första kongress i juli 1951, beslöts att IMS och IAML tillsammans skulle åstadkomma en ”ny Eitner”. Denna nya världsomfattande källinventering blev RISM (Répertoire International des Sources Musicales).

År 1954 grundade IAML sin tidskrift ”Fontes Artis Musicae”.² I första numret skrev Friedrich Blume om RISM:s historia ditintills och dess framtida planer.³ Allt sedan dess har man i denna tidskrift redogjort för det fortsatta RISM-arbetet.⁴ Som framgår av Blumes rapport var generalplanen för projektet klar redan 1952. Det praktiska arbetet skulle genomföras av arbetsgrupper eller enskilda personer under ledning av IAML:s nationella sektioner som också själva skulle svara för finansieringen. En centralredaktion i Paris skulle sedan sammanställa och publicera resultaten av de nationella verksamheterna. Denna redaktion flyttades 1962 till Kassel (Bärenreiter Verlags hemort) där den allt sedan dess utvecklats till ett viktigt internationellt centrum för musikbibliografisk verksamhet.

¹ Robert Eitner, Biographisch-Bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten der christlichen Zeitrechnung bis zur Mitte des neunzehnten Jahrhunderts. Bd 1–10. Leipzig 1900–1904. 2. omarb. uppl. 1959–1960.

² Åren 1952–1953 utgav IAML en ”Bulletin d’Information” som sedermera har ersatts av ”Fontes Artis Musicae”. Denna är IAML:s officiella organ och distribueras endast till dess medlemmar.

³ Friedrich Blume, Internationales Quellenlexikon der Musik. Fontes 1954/1, s. 19–22.

⁴ I nästan varje årgång av Fontes finns en rapport om RISM-arbetets fortskridande. Särskilt intressant material finns i numren 1964/2, 1978/4, 1983/3.

2. Avgränsningsfrågor

Man avsåg sålunda med RISM att inventera musikaliskt källmaterial, dvs. både musikalier (noter) och läroböcker om musikens teori och praktik. Det tedde sig självklart att arbetet skulle omfatta den äldsta tillgängliga materialet. Det var emellertid åtskilligt svårare att fastställa den hitre tidsgränsen för de verk som skulle förtecknas. Efter oändliga diskussioner beslöt sig RISM-kommittén för att dra denna gräns vid 1800.⁵ Den mängd musikalier som trycktes under 1800-talet ökade i så stor omfattning att själva materialet alltjämt är förhållandevis lätt tillgängligt för forskare. För att få en klar överblick över detta utbud kan man gå till förläggarnas egna kataloger. (En förteckning över dessa är ett kommande IAML-projekt.) Kännbart annorlunda är situationen beträffande materialet från tiden före ca 1800, även om valet av detta gränsår självklart är en konstruktion.

Ett problem med tillämpningen av denna gräns är exempelvis att tryckår oftast inte anges på noter utgivna under 1700-talet. Dessutom skulle verkförteckningar över tonsättare verksamma både före och efter 1800 bli ofullständiga: Joseph Haydns senare verk skulle t. ex. inte komma med. För att undvika en mängd sådana problem föreslogs det på ett tidigt stadium att endast medta verk av tonsättare födda före 1770. Tonsättare vars huvudsakliga verksamhet inföll på 1800-talet eliminerades därigenom. Det slutgiltiga beslutet om år 1800 som fast gräns fattades först 1967, varför olika länder tyvärr ofta har kommit att tillämpa olika grundregler för sitt arbete. Det råder dock fullständig enighet om utslutandet av tonsättare födda 1770 eller senare (varför bl. a. Beethovens tidiga tryck inte är med). Största olikheten mellan länderna har kommit att gälla tonsättare födda före 1770 vars verk utkom i tryck först efter 1800.

Det finns ytterligare två viktiga begränsningar på omfattningen av de verk som RISM förtecknar. För det första förtecknas endast material i offentliga bibliotek och institutioner. Privata samlingar kan visserligen vara tillgängliga för forskare och andra, men sällan på samma sätt som samlingar i offentliga bibliotek. Dessutom kan en privat samling närsomhelst upphöra att existera, t. ex. när ägaren avlider. För det andra förtecknas endast kompletta verk. Fragmentariska partitur och/eller stämmor förtecknas inte, medan däremot t. ex. en enda hel violastämman till en symfoni tas med. Undantagna från denna regel är de relativt fåtaliga trycken från 1500- och 1600-talen som förtecknats även om de till viss del är ofullständiga.

3. RISM-arbetets uppläggning och RISM-katalogerna

RISM-katalogerna har ordnats i tre huvudserier. Serie A omfattar musikalier som ordnats alfabetiskt efter tonsättarnamn. Den är delad i A I för tryck, och A II för manuskript. Trycken i A I får inte innehålla verk av fler än en tonsättare. Serien publiceras av Bärenreiter Verlag som hitintills givit ut nio band i A I, och den första av en planerad serie microfiche i A II.

⁵ En redogörelse för dessa diskussioner ges i förordet i första bandet till RISM Serie A I.

Serie B är systematiskt och kronologiskt ordnad. Den är uppdelad i en lång rad underavdelningar (B I, B II, t. o. m. f. n. B X) varav särskilt tre är intressanta i svenskt sammanhang. I delarna B I och B II finns samlingsvolymen, vilka innehåller tryckta verk av flera tonsättare (t. ex. sex symfonier av tre olika tonsättare) och således inte får upptas i A I. Teoretiska verk ingår i B VI. Lut- och gitarrtabulaturer tas upp i B VII, men över tabulaturer i svenska bibliotek har, oberoende av RISM, en utförlig förteckning sammanställts av Jan Olof Rudén.⁶ Serie B utges av G. Henle Verlag och omfattar f. n. sexton band.

Serie C är en "Directory of Music Research Libraries", utgiven av Rita Benton⁷ och publicerad av Bärenreiter Verlag i hitintills fem band. Denna förteckning omfattar information över den typ av material som resp. musikbibliotek innehåller, ev. tryckta kataloger, adresser, öppethållningstider etc.

Följande RISM-kataloger har publicerats:

A I	"Einzeldrucke vor 1800", (tryckta musikalier med verk av en enda tonsättare), 9 band, 1971–1981. (Flera supplement är under utarbetande.)
A II	"Musikhandschriften 1600–1800" (microfiche), 1984–.
B I	"Recueils imprimés XVI–XVII ^e siècles", (samlingstryck, dvs. tryck med verk av flera tonsättare, 1500–1700), 1 band, 1960. (Register under utarbetande.)
B II	"Recueils imprimés XVIII ^e siècle", (samlingstryck från 1700-talet), 1 band, 1964.
B III	"The Theory of Music from the Carolingian Era up to 1400. Descriptive Catalogue of Manuscripts", 2 band, 1961, 1968.
B IV	"Manuscripts of Polyphonic Music":
Band 1, 11th–Early 14th Century, 1966.
Band 2, c. 1320–1400, 1969.
Band 3–4, Handschriften mit mehrstimmiger Musik des 14., 15., und 16. Jahrhunderts, 1972.
B V	"Tropen- und Sequenzenhandschriften", 1 band, 1964.
B VI	"Écrits imprimés concernant la musique", 2 band, 1971.
B VII	"Handschriftlich überlieferte Lauten- und Gitarrrtabulaturen des 15. bis 18. Jahrhunderts", 1 band, 1978.
B VIII	"Das deutsche Kirchenlied":
Band 1:1, Verzeichnis der Drucke, 1975.
Band 1:2, Register, 1980.
B IX	"Hebrew Writings Concerning Music in Manuscripts and Printed Books from Geonic Times up to 1800", 1 band, 1975.
B X	"The Theory of Music in Arabic Writings (c. 900–1900). Descriptive Catalogue of Manuscripts", 1 band, 1979.
C	"Directory of Music Research Libraries", 5 band, 1967–1983.

4. RISM-projektets utveckling i Sverige

Den svenska sektionen av AIBM (sedan 1980 Svenska musikbiblioteksförningen) grundades 1953 med Gösta Morin⁸ som ordförande och Cari Johansson⁹ som

⁶ Jan Olof Rudén, *Music in Tablature*. (Musik i Sverige/Music in Sweden 5.) Stockholm 1981.

⁷ Första volymen utgavs 1967. Redaktören Rita Benton var även huvudredaktör för *Fontes* fram till sin plötsliga bortgång år 1980.

⁸ Gösta Morin (1900–1977) var bibliotekarie vid MAB från 1933 till 1965, från 1958 som överbibliotekarie. Han var ordförande för den svenska sektionen av IAML fram till 1965.

⁹ Cari Johansson (1911–1979) var anställd vid MAB 1938–1977. År 1961 blev hon ledare för den svenska RISM-arbetet, och var sekreterare i den svenska sektionen av IAML fram till 1977.

sekreterare. Dessa båda verkade hela sin yrkesaktiva liv på Musikaliska akademiens bibliotek, som alltsedan 1954 har varit den självklara centralen för RISM-arbetet i Sverige. Finansiellt stöd utgick under 1961–1967 från Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, varefter staten övertog finansieringen av projektet.

Tillförlitligheten hos de olika ländernas RISM-förteckningar är mycket skiftande. Sverige har kunnat hålla en hög kvalitet, dels tack vare det att våra förhållandevis stora samlingar av relevant material ändå måste betecknas som små jämfört med bestånden i ett land som t. ex. Italien, dels har två av våra främsta musikkbibliotekari-er varit ledare för RISM-projektet. Gösta Morin och Cari Johansson gick till verket med yttersta noggrannhet. Både deras arbete och föredöme har inneburit att RISM-materialet i Sverige är genomgånget och förtecknat på bästa möjliga sätt.

Vid inventeringens början bestämde sig den svenska RISM-kommittén för att förteckna teoretiska verk samt musikalien i tryck och manuskript från tiden före 1800 av tonsättare födda före 1770. Detta skulle gälla flerstämmig konstmusik, men inte liturgiskt material och koralböcker. Tabulaturerna finns inte på kort i den svenska RISM-katalogen, utan har som sagt behandlats som en särskild enhet av Jan Olof Rudén.

Arbetet inleddes 1954 med att enkäter sändes ut till alla bibliotek och institutioner som kunde tänkas förvara material relevant för RISM. Då så ansågs motiverat gjordes personliga besök för framtagsarbete. Musikalierna sändes därefter alltid till Musikaliska akademiens bibliotek för förtecknade, eftersom där fanns referens- och jämförelsematerial att tillgå. Undantagna från denna regel var Uppsala universitetsbibliotek och Stifts- och landsbiblioteket i Skara, som bearbetades på plats av Jan Olof Rudén.

Den första etappen omfattade materialet för serie B II. Uppgifterna till B I togs av centralredaktionen i Paris direkt ur R. Mitjana & Å. Davidsson, "Catalogue critique et descriptif ..." ¹⁰, och ur Davidssons motsvarande katalog för landets övriga bibliotek. ¹¹

Cari Johansson katalogiserade sedan de musikteoretiska verken, varpå ett långvarigt arbete med serie A I och II inleddes. På grund av materialets omfattning fick hon assistenter till sin hjälp. En förteckning över medarbetarna finns i det första bandet i serie A I. ¹² Författaren knöts till projektet 1966 som en av dessa assistenter och arbetade ensam med Cari Johansson under de sista åren före 1977, då det primära katalogiseringsarbetet avslutades. Sedan dess har allt efterarbete med RISM-förteckningarna skötts av författaren ensam, såsom bibliotekarie vid MAB och som ansvarig för handskriftsavdelningen.

¹⁰ Rafael Mitjana, *Catalogue critique et descriptif des imprimés de musique des XVIe et XVIIe siècles conservés à la Bibliothèque de l'Université Royale d'Upsala*. Bd 1, Uppsala 1911; bd 2–3 av Åke Davidsson, Uppsala 1951.

¹¹ Åke Davidsson, *Catalogue critique et descriptif des imprimés de musique des XVIe et XVIIe siècles conservés dans les bibliothèques suédoises (excepté la Bibliothèque de l'Université Royale d'Upsala)*, Uppsala 1952.

¹² Efter det att denna förteckning tryckts knöts ytterligare två medarbetare till projektet, nämligen Gun Fridell och Vanja Klackenbergh.

5. Katalogiseringsrutiner

I början av arbetet med serie A trodde man sig kunna katalogisera både tryck och manuskript samtidigt. Mängden material visade sig dock vara så stor, att det blev nödvändigt att först koncentrera sig på trycken.

Titelbladet till musikalien utgör katalogiseringsingången. Ett katalogkort kan antingen gälla ett individuellt stycke eller flera. Ett tryck med J. Haydns stråkkvartett opus 33 nr 3 skulle få sitt eget kort, liksom även ett tryck med titeln "Haydns stråkkvartetter".

Två exempel på de internationellt standardiserade katalogkortet för trycken återges här:

Schulz Johann Abraham Peter
Aline, reine de Goloconde, opéra en trois actes
par M. Sedaine, mis en musique & arrangé pour
le clavecin par J. A. P. Schultz, ... dédié ... Pub-
lié par C. F. Cramer
Copenhague, S. Sönnichsen, 1790.
kl-a: 1 vol., [2 f.] 122 p. Typendruck.
[Franz. u. deutsch. Text.]

S STOCKHOLM Sveriges Radio

* * *

Stamitz Carl
Trois symphonies [Nr.] (IV–VI) [D, F, A] à grand or-
chestre deux violins, taille et basse deux haut-
bois ou flutes [sic] et clarinets, deux cors de
chasse, trompettes & tymballes. (ad libitum.) Com-
posées par Charles Stamitz. Oeuvre XVI.
Berlin, J. J. Hummel – Amsterdam, Grand magasin de
musique, s.d., PNo 403.
10 fasc.: vl I, vl II, vla, b, ob I & fl I, ob II
& fl II, clarino I, clarino II, cor I, cor II,
[timp fehlt]. Stich.

Das Unterstrichene ist mit Tinte geschrieben.

S STOCKHOLM Kungl. teatern

Dessa kort är upplagda på följande sätt:

Tonsättarnamn Förnamn

Titel med gemena bokstäver utan angivande av radslut,
[Inom klammer anges egna tillägg som t. ex. tonarter för
tryck med genre-titlar innehållande färre än sju verk.]
(Inom parentes anges uppgifter hämtade från annat ställe

än titelbladet, liksom seriebeteckning. Eftersom parantesen tillskrivits denna funktion återges parentes på själva titelbladet med hakar (<).) Förlagsort, förläggare, tryckår, editionsnummer, plåtnummer, gravörens namn. Ev. uppgift om trycket är partitur eller klaverutdrag: antal volymer och antal sidor; Om verket består av stämmor (fasciklar) uppges antalet och stäm- eller instrumentbeteckningar i förkortning. Trycktyp (stick, litografi, etc.) [Textspråk om annat än titelns] [Besättning om det annars ej framgår] "Textincipit . . ."

Anmärkningsrad

Land Ort Institution

Titelbladen återges som de står med vissa undantag. Dedikationer, personliga titlar, o. dyl. ersätts med tre punkter; förlagsadresser, priser, m. m. utesluts. Editionsbe-teckning, utgivare, gravör, och liknande för identifiering av trycket nödvändiga uppgifter tas alltid med. Under t. ex. 1700-talet uppges sällan tryckåret, varför förkortningen "s. d." (sine dato) ofta förekommer. (Datering av trycken har för övrigt aldrig varit aktuell i RISM-sammanhang eftersom denna är förknippad med en mängd svårlösta problem.) Det finns ytterligare bibliotekstekniska aspekter på kortens utformning som dock ej skall närmare redogöras för här.

Sverige var bland de första länderna att inleda sitt RISM-arbete. Vid det tillfället var katalogiseringsreglerna för manuskripten ännu inte slutgiltigt utformade. Cari Johansson stock dock i regelbunden kontakt med centralredaktionen inför nya frågeställningar. Det sena beslutet om att lägga manuskriptförteckningarna direkt i ett datorbaserat register har resulterat i ytterligare förändringar. Allt detta har haft till följd att korten för manuskript i Sverige inte är lika enhetliga som de för tryck.

Två exempel på den slutliga utformningen av korten för manuskript i Sverige ges här:

R o m a n Johan Helmich

Aria [aus Svenska Messan] / af / Herr Capell Mästaren
Roman.

"O Herre Gud Guds Lamb . . ."

Ms. [vor 1768]

5 fasc.: S, vl I, vl II, b, fl.

Identisch mit Nr. 9, S. 51 in P. Vretblad: J. H. Roman
. . ., Stockholm 1914.

Die Stimmen sind von versch. Händen geschrieben.

S STOCKHOLM Musikaliska akademien Ro:62c

* * *

[Brioschi Antonio]

Sinfonia [G].

[Ohne Bez. – Andante – Presto]

Ms. [Mitte? des 18. Jh.]

3 fasc.: vl I, vl II, b.

Brioschi laut Ms in Stockholm kma.

S LUND Universitetsbiblioteket Saml. Engelhart 496

Dessa kort har följande struktur:

Tonsättarnamn Förnamn

Titel med både gemena och versala bokstäver, varje radslut angivet med snedstreck (/), ägarnamn utelämnas och dedikationer m. m. ersätts med tre punkter. Samma användning av parenteser, klamrar, hakar och tonartsangivelser som för trycken. Om manuskriptet består av endast ett verk anges ev. satsbeteckningar inom klammer direkt under titeln.

"Textincipit . . ."

Ms. eller Autogr. (om tonsättarens egenhändiga piktur). Datum (om detta ej står i manuskriptet anges ungefärlig datering inom klammer).

Volym- eller stämuppgift som för tryck. Om manuskriptet inte är paginerat uppges antal blad.

[Textspråk om annat än titelns]

[Besättning om det annars ej framgår]

Anmärkningsrad med särskild hänvisning till tryck av verket, tematiska förteckningar eller dyl referenser

Land Ort Institution Signum

Notincipit om verket ej kunnat identifieras

6. Musik i handskrift: identifierings- och dateringsproblem

Arbetet med handskrifterna lade i dagen nya aspekter på problemen med identifiering och datering, som inte hade beaktats vid arbetet med trycken: eventuella autenticitetsfrågor måste överlämnas som en forskaruppgift åt andra än RISM-medarbetarna. Är det t. ex. säkert att ett tryck betecknat "Sinfonia da C. Stamitz" verkligen har komponerats av denne tonsättare?

Varje handskrift är däremot ett unicum, och en uppgift om att man i Sverige har

en ”Sinfonia da Stamitz” bör om möjligt bestyrkas med en hänvisning till relevant referens som t. ex. en tematisk förteckning. Om inte annat kan hänvisning göras till tryckta utgåvor av samma verk. Att belägga ett verk på detta vis kan vara tidsödande men är möjligt när det gäller mer kända tonsättare, vilkas samlade produktion har behandlats systematiskt på ett mer eller mindre uttömmande sätt (tematiska förteckningar, utgåvor m. m.). Att bläddra igenom Hoboken eller Köchel är lätt, men var finns uppgifter om (och allra helst moderna utgåvor av) verk av t. ex. Othon Joseph Vandebroek?

Problemet med att identifiera anonyma manuskript är ännu svårare. Samtidigt som detta började bli besvärande för RISM-arbetet kom professor Ingmar Bengtsson vid Uppsala universitet med en idé om ett kodsysteem för notincipit. Denna idé diskuterades vid några seminarier, och därefter utarbetade han den s. k. Numericode.¹³ Cari Johansson utvidgade omedelbart RISM-arbetet till att omfatta sådan kodning i förenklad form av manuskripten.¹⁴

Förutom de manuskript som katalogiserades kodades även:

- 1) ett stort antal tematiska förteckningar rörande 1700-talstonsättare
- 2) varje sats i Chryсандers Händelutgåva
- 3) tematiska förteckningar i vissa Denkmäler-utgåvor
- 4) monografier över tonsättare eller genrer.

Allt som allt kodades innehållet i ett hundratal dylika publikationer. Ett stort hjälpmedel för arbetet med de mindre kända tonsättarna var Breitkopfs förlagskataloger med notincipits, som Barry S. Brook utgav vid ungefär samma tidpunkt som Numericode-systemet publicerades.¹⁵ RISM:s Numericodekatalog blev ett utomordentligt tidsbesparande verktyg inte bara vid identifiering av anonyma verk, utan också för beläggande och såsom hjälp vid sammanförandet av t. ex. ett och samma verk som kunde finnas under tre eller fyra olika tonsättarnamn. Referenserna fördes alltid in på korten – endast när varje annan identifikationsmöjlighet saknades skrevs notincipit.

Operamusik behandlades dock inte enligt denna regel. Ett handskrivet operapartitur med titeln ”Alessandro nell’Indie da J. A. Hasse” katalogiserades som sådant först efter kontroll att Hasse verkligen skrivit en opera med denna titel. Varken de referenser som härvid användes eller incipits fördes dock in på kortet. Ett manuskript med en enstaka aria ur samma opera kontrollerades däremot mot partituret eller annan källa. Om inget sådant belägg fanns, medtogs notincipit på kortet.

¹³ Ingmar Bengtsson, Numericode – A Code System for Thematic Incipits, STM 49/1967, s. 5–40. Se även: Erik Kjellberg, En tematisk katalog med Numericode. Ett projekt vid SMA, STM 15/1968, s. 125–133.

¹⁴ Denna förenkling bestod i att man inte kodade noternas tidsvärden, vilket visade sig vara tillräckligt för att kunna fastställa konkordanser och göra identifieringar. Man har alltid gått tillbaka till källan för kontroll, men under författarens 17-åriga erfarenhet med för närvarande cirka 60 000 kodlappar har ännu inga diskrepanser föranleda av den förenklade incipitkodningen uppdagats vid denna kontroll.

¹⁵ Barry S. Brook, The Breitkopf Thematic Catalogue. The Six Parts and Sixteen Supplements 1762–1787, New York 1966.

Wotquennes textincipitförteckning¹⁶ över Metastasios, Goldonis och Zenos libretti var till stor hjälp, och under RISM-arbetets gång växte också en lappkatalog med textincipits fram. Om man känner till namnet på operan ur vilken en text är hämtad är det lätt att se i t. ex. Riemanns Opernhandbuch¹⁷ vilken/vilka som tonsatt den och därigenom gå vidare till musiken.

Identifieringen av musiken i vokala stämböcker från 1500- och 1600-talen krävde ett annat arbetssätt. Det svenska beståndet av sådant material ansågs inte vara tillräckligt välförsett med manuskript innehållande melodistämmor för att en systematisk kodning av melodiincipit skulle vara meningsfull. Däremot hade t. ex. en ensam altstämma innehållande ett hundratal anonyma motetter åtminstone de första orden i texten inskrivna och kanske någon ledtråd med hänsyn till besättning (”à 4” e. dyl). Första steget mot en identifiering bestod i att undersöka innehållsförteckningar i kataloger (som t. ex. Davidssons ovan nämnda) för att se vilka som kunde tänkas ha tonsatt den aktuella texten. Sedan gällde det att leta bland alla dessa tonsättningar, främst med hjälp av Opera omnia, Denkmäler, och liknande nyutgåvor. Den samling som MAB fått från Tyska kyrkan i Stockholm är känd som rik på musikalier från 1500- och 1600-talen, och även de gamla stiftsstäderna har fina, äldre samlingar. (Växjö Landsbibliotek har dessutom något så ovanligt som motetter utskrivna i partiturform.)

Problemet med datering av manuskript beror oftast på att notskrivare sällan anger något datum när de avslutade sina arbeten. En datering måste därför oftast ske på grundval av indirekta kriterier. En god hjälp får man naturligtvis om man känner till proveniensens, dvs. om man vet om verket tillhört någon speciell samling eller ägare – musikalerna ingående i samlingen kan inte gärna vara skrivna efter samlarens död. Likaså kan en dedikation vara till stor hjälp om man kan få fram levnadsdata på den person verket (verken) dedicerats till. Dedikationer förekommer emellertid nästan endast på autografer. Dateringen av dessa har inte ingått i RISM-arbetet, eftersom det är självklart att en autograf måste ha tillkommit under kompositörens levnad. Den närmare dateringen har överlämnats åt andra forskare efter det att RISM har fastställt att det verkligen rör sig om en autograf.

Försök att datera musikalerna med hjälp av vattenmärken gjordes i början, men det visade sig att någon tillräcklig noggrannhet inte gick att åstadkomma inom RISM-projektets ram. Vad som återstod var att identifiera notskrivarens individuella piktur, vilket möjliggjorde en datering till dennes levnadsår. Motsvarande gällde ägarsignaturer. Det har endast varit möjligt att identifiera svenska kopister, och det främsta hjälpmedlet härvidlag har varit I. Bengtssons och R. Danielson arbete om pikturerna i MAB:s Roman-samling.¹⁸ Cari Johansson lät fylla en pärm med kopior

¹⁶ Alfred Wotquenne, Alphabetisches Verzeichnis der Stücke in Versen aus den dramatischen Werken von Zeno, Metastasio und Goldoni, Leipzig 1905.

¹⁷ Hugo Riemann, Opern-Handbuch. Repertorium der dramatisch-musikalischen Litteratur . . . , Leipzig 1887.

¹⁸ Ingmar Bengtsson & Ruben Danielson, Handstilar och notpikturer i Kungl. Musikaliska akademiens Roman-samling, Uppsala 1955.

av de av dem genomgångna handstilarna med de nummer de tilldelats. Dessutom fördes andra 1700-talsautografer in samt ytterligare pikturer enligt Danielsons numreringar. Där det inte gått att namnge skrivaren har ett pikturnummer noterats på kortkopiorna för en eventuell framtida nominell identifikation.¹⁹

7. Avslutande synpunkter

För handskrivna volymer finns det inte någon motsvarighet till serie BI och II. Varje verk katalogiseras för sig och det framgår endast av beteckningen "in Sammelhandschrift" att verket ingår i ett sådant. Det finns alltså inget svenskt RISM-kort för samlingsvolymen som sådan, vilket annars är regel vid vanlig bibliotekskatalogisering. RISM-korten, som är avsedda för internationellt bruk, är skrivna med kommentarer på tyska. "Sammelhandschrift" blir alltså beteckningen på samlingsvolym. Denna är alltid ett enhetligt band även om den kan innehålla mer än en piktur och kan börja vid såväl den främre som den bakre pärmen. En "Sammelhandschrift" får ej förväxlas med ett "Sammelband" (sv. kolligatband), som består av flera enstaka delar som senare bundits ihop till en volym. Ett kolligatband kan också innehålla en eller flera samlingsvolymer, varför man på RISM-korten även kan se "in Sammelhandschrift in Sammelband". Inte heller kolligatbandet har något eget RISM-kort.

Avsaknaden av dessa kort utgör en klar begränsning i RISM-katalogernas användbarhet. Att lösa detta problem på ett tillfredsställande sätt skulle dock kräva att man ånyo granskade alla volymer för att kunna katalogisera dessa som enheter. Praktiska detaljer med planering, administrering och finansiering av detta mycket omfattande arbete gör däremot att detta får förbli en fråga för framtiden.

Ändock finns det vissa möjligheter att spåra samlingsvolymer i de befintliga RISM-katalogerna (medan däremot kolligatbanden blir svåra att återfinna däri). Under RISM-arbetet har författaren själv granskat de flesta handskrivna samlingsvolymer som ingår i dessa kataloger. En av de iakttagelser som härvid gjordes var, att varje sådan volym innehöll minst ett anonymt verk. Håller man det för sannolikt att varje handskrivna samlingsvolym innehåller minst ett anonymt stycke, kan man således använda RISM-katalogens avdelning över anonyma verk som ingång vid sökning efter samlingsvolymer.

Svårigheten med att på liknande sätt hitta hänvisningar till kolligatband har bl. a. sin förklaring i att dessa band inte lika ofta innehåller småstycken, utan i regel består av större verk, dessutom ofta mycket disparata. Det är t. ex. fullt möjligt att ett 1600-talstryck av en Lully-opera kan ha bundits samman med en 1700-talshandskriftsversion av en Haydnsymfoni, men inte alls särskilt sannolikt att ett sådant band alltid skulle innehålla anonymt material.

När Cari Johansson gick i pension 1977 kunde det huvudsakliga katalogiseringsarbetet för RISM anses slutfört. Rättelser i dess material och katalogisering av eventuellt nytillkomna samlingar i svenska bibliotek ombesörjs för RISM-supplementen av handskriftsavdelningen vid MAB. Idag finns på MAB två RISM-kataloger över serie AI och II: den ena uppdelad i tryck och manuskript, den andra sorterad på respektive institution med tryck och manuskript blandade. Dessutom finns kopior på de kort Cari Johansson lämnade till serie B II och VI, plus kort över librettosamlingen i MAB. Tillgängliga för forskaren är också textincipitkatalogen, Numericode-kartoteket samt pikturavbildningarna.

Det svenska RISM-arbetet har rönt internationell uppskattning för sin höga kvalitet. Man har bl. a. tagit med Kungl. teaterns samling i ett pilotprojekt för datakatalogiseringen av handskrifterna. Däremot beklagas det faktum att de svenska korten är utformade så att notincipit inte alltid finns med, eftersom kodning av enstaka melodiincipit ingår i bearbetningen vid den internationella databasen i Kassel. Huvudingången till denna databas kommer att vara ett kumulativt index som skall vara tillgängligt på mikrofiche. Därutöver kommer man att kunna söka direkt i databasen på alla sätt som register av denna typ erbjuder.

Summary

A brief survey of the history of the international RISM project is presented. A specific account is given of the chronology of developments within its Swedish national committee. The rules and guidelines which were established for the cataloguing of library and other institutional holdings in Sweden are explained in great detail. The discussion is designed to be of tutorial value for the musicologist unfamiliar with the various published and unpublished RISM catalogues and card files which are presently housed in Sweden.

¹⁹ Som exempel på en sådan identifiering se: Ingmar Bengtsson, Handstil 14 i Roman-samlingen identifierad, STM 6:1/1979, s. 5–12.